

IV. KAPITOLA JEŽÍŠ JAKO MESIÁŠ, KRISTUS

Abychom porozuměli osobě Ježíše z Nazaretu v její celistvosti, musíme vzít v úvahu jeho smrt a zmrtvýchvstání. Při tom je třeba spolu s Pavlem (srv. zvl. 1K 1,18–25) pamatovat na to, že od sebe nesmíme oddělovat pašije a velikonoční událost, nýbrž že je musíme pojímat jako (teologickou a christologickou) jednotu. V této kapitole chceme k tomuto tématu postupně vypracovat nejdůležitější hlediska.

1 Ježíšova smrt a jeho zmrtvýchvstání ve zvěsti evangelií

Dnešní exegeze označuje evangelia s oblibou jako „pašijní a velikonoční příběhy s podrobným úvodem“. Tato charakteristika – jakkoli formulačně nadsazená – nás odkazuje na správnou a důležitou perspektivu těchto spisů: teprve ze zorného úhlu velikonočních událostí nabývají svůj význam, lze jim správně a plně porozumět. Při pozornější četbě vychází najevo, že i v těchto ústředních oddílech kladou evangelisté své samostatné důrazy.

Vymezení a rozsah pašijních a velikonočních příběhů

Obvyklá vydání novozákonního textu precizně vymezují pašijní a velikonoční vyprávění (viz schéma níže):

Tento přehled ukazuje: začátek pašijního vyprávění je v jednotlivých evangeliích zřetelně vyznačen; právě tak lze rozeznat cézuru po vyprávění o Ježíšovu pohřbu, které je přechodem k druhé hlavní části, k velikonočním příběhům. S výjimkou Mk, který nám podává původně jen jeden velikonoční příběh, připojují ostatní evangelisté k vypravování o otevřeném a prázdném hrobu ještě vysvětlující vypravování se zjeveními Zmrtvýchvstalého.

Při tomto rozčlenění textů nesmíme přehlédnout to, že se myšlenka na Ježíšovu smrt neobjevuje teprve ke konci evangelií. Prochází již dřívějším vypravováním v evangeliích, která ji tak čtenáři poznenáhlu přibližují.

Autor Matoušova evangelia dává podrobně zaznít tématu ohrožení Ježíšova života již v prehistoriích (srv. Mt 2,13–18; srv. k tomu výše → III.1.). Jak vypravuje Lukáš, došlo již při prvním Ježíšově vystoupení v Nazaretu k útoku na jeho život (srv. L 4,28–30). Na odmítnutí Ježíše ukazují již L 2,7 a J 1,11. I Ježíšovo zázračné jednání může vést k jeho smrtelnému ohrožení (tak Mk 3,6). Ježíšovy předpovědi vlastního utrpení podrobně poukazují na jeho blížící se úděl (Mk 8,31–33; 9,30–32; 10,32–34 par). Spory v Jeruzalémě dávají vytušit nadcházející konflikt (srv. Mk 11–12 par).

Z toho plyne, že pašijní příběhy jsou již předem dobře připraveny. Jejich téma začíná dříve než teprve oficiálním usnesením velerady o Ježíšově usmrcení.

	Mt	Mk	L	J
Rozhodnutí velekněží zabít Ježíše	26,1–5	14,1–2	22,1–2	
Ježíš ví o své hodině				13,1
Pohřeb Ježíšův	27,57–61	15,42–47	23,50–56	19,31–42
Prázdný hrob	28,1–8.9–10	16,1–8	24,1–12	20,1–18
Zjevení v Galileji (v Jeruzalémě)	28,16–20		24,44–53	20,19–23

Odpor, spor, ohrožení a odmítnutí charakterizují nampoze příběhy o Ježíšově působení. Ukazuje se, že tento akcent určuje evangelia čím dál intenzivněji již od první předpovědi utrpení a pak zvláště po Ježíšově vjezdu do Jeruzaléma (srv. podle Mk 8,31–33 par a podle Mk 11,1–11 par): vzrůstající ostrost konfliktu se konsekvantně vyvíjí z neochvějnosti Ježíšova postoje. Na základě těchto úvah se můžeme pak ptát po původním rozsahu a po původním vymezení pašijních a velikonočních vyprávění.

EXKURZ: „Předmarkovské“ pašijní vyprávění?

Na základě podrobných analýz Markova evangelia se pokusil Rudolf Pesch rekonstruovat souvislý komplex vyprávění se základní tematikou „pašije/zmrtvýchvstání“, který by bylo možno klást již do doby před vznikem Markova evangelia. Za základ této teze položil Pesch především kritéria stylistického zkoumání i jednotlivých analýz textových jednotek, zahrnujících Mk 8,27–16,8. Rekonstrukce obsahuje celkem 39 jednotek vyprávění; z toho 18 textových jednotek stojí před Mk 14. Jednotky je možno shrnout do trojic, které navzájem spojují jazykové i tematické znaky.

Rekonstrukce začíná texty:

Mk 8,27–30 Vyznání Ježíše Mesiášem u Cesareje Filipovy

Mk 8 31–33 První předpověď utrpení a zmrtvýchvstání

Mk 9,2–8 Ježíšovo proměnění na hoře

Poslední skupinu perikop tvoří:

Mk 15,40–41 Galilejské ženy, které zpozřdali sledovaly ukřižování

Mk 15 42–47 Ježíšův pohřeb

Mk 16,1–8 Nalezení prázdného hrobu a zjevení velikonočního poselství.

Mk 8 – 16 koncipuje z velké části toto souvislé vypravování. Podle různých příznaků lze soudit na vysoké stáří i na původ pašijí v jeruzalémské obci: autoři, resp. tvůrci tohoto souvislého vypravování disponovali dobrou znalostí topografie Jeruzaléma a jeho okolí. Silný teologický vliv žalmů ukazuje na židokřesťanské prostředí vzniku tohoto vyprávění: Ježíšovo utrpení se líčí jako utrpení spravedlivého, který je poslušen Boha.

Častěji zmiňovaný velekněz (Mk 14,53.54.60.61.63) se nikdy neuvádí jménem. To vede k závěru, že původní adresáti znali totožnost velekněze, tj.: vypravěči mluví o tom veleknězi, který je v době jejich vyprávění (ještě) v úřadě. Právě tato poslední úvaha vede k velmi ranému datování: protože Kaifáš byl veleknězem do r. 37 po Kr., bylo by třeba klást vznik předmarkovských pašijí do let mezi Ježíšovou smrtí a rokem 37 po Kr. Pro (relativně) ranou dobu vzniku mluví také základní myšlenka Ježíšovy oběti a jeho vydání na smrt – teologický způsob vyjadřování, který nacházíme také v 1K 11,23–25 a který chce za těchto okolností navázat na Iz 52,13 – 53,12 (čtvrtá píseň o Božím služebníkovi).

Přidržíme-li se kriticky teze R. Pesche, můžeme konstatovat toto: Pro křesťanky a křesťany první generace byly smrt a zmrtvýchvstání Ježíše rozhodujícím tématem jejich přístupu k Ježíši Kristu. Při tom je zvlášť třeba uvážit to, že se Ježíšova smrt na kříži nemohla jednoduše předávat dál jako zpráva o holém faktu. Protože taková smrt znamenala v židovském kontextu těžké pohoršení (srv. k tomu Dt 21,23), bylo nutno ji zpracovat a vyložit. V rámci různých mesiášských očekávání, která byla v době Ježíšově v židovství živá, nejsou žádné opěrné body pro naději v ukřižovaného (nebo násilnou smrtí zemřelého) mesiáše. Proto bylo pro první křesťanskou generaci již velmi záhy rozhodující to, aby interpretačně zpracovala zvláštnost a jedinečnost Ježíšova údělu. Výpravny způsob vyličení pašijního a velikonočního příběhu skýtá pro to dobrou možnost, adekvátní tehdejšímu způsobu argumentace. Přesnější vymezení Peschovy rekonstrukce, tedy otázku přiřazení jednotlivých verzí, lze posuzovat rozdílně.

S velkou mírou pravděpodobnosti můžeme tedy vycházet z toho, že už v prvním desetiletí po Ježíšově smrti vzniklo souvislé vypravování o vývoji, který vedl k jeho násilné smrti, o jeho umírání a o zjevení jeho zmrtvýchvstání.

☛ ÚLOHA:

Otevřete v Novém zákoně Mk 14,1. Od tohoto místa zaznamenávajíte všechny textové jednotky až po Mk 16,1–8 včetně. Srovnejte pak jednotlivá vyprávění i je-

jích pořadí s Mt 26,1 – 28,20; L 23,1 – 24,53; J 18,1 – 20,29.

Všimněte si zvláště těch textových jednotek, které vstupují do vypravování dodatečně, i těch, které jsou zařazeny na jiném místě. Přemýšlejte: Co mohlo evangelistu vést k takovým doplňkům a přesunům?

Poznámky k Ježíšovu procesu

Pokud jde o rekonstrukci Ježíšova procesu, můžeme zaznamenat tyto momenty:

► První řízení se konalo před veleradou. Není jisté, zda se při tom porušily právní předpisy (forma předvolání, vznesení obžaloby, svědci, způsob možnosti obhajoby). Řízení končí vyhlášením Ježíšovy viny (srv. Mk 14,64b) z důvodu rouhání. Toto provinění vidí velerada jak v Ježíšově nároku na Boží synovství (Mk 14,61–64a), tak i v jeho slovech proti chrámu (Mk 14,58; srv. též již Mk 13,2). Protože existence chrámu i náboženský život v něm a kolem něho představovaly podstatnou část židovského života, a protože byla tato oblast také velmi citlivým styčným bodem s římskou okupační mocí, je odvození rozsudku nad Ježíšem na základě tohoto bodu obžaloby (také) docela pravděpodobné.

► Za rouhání byl trest smrti. Židovství jej provádělo ukamenováním (srv. např. Sk 7,54 – 8,1a). Protože Jeruzalém nebyl „svobodným městem“, nýbrž „poddanou obcí“, směla trest smrti vykonávat jen římská okupační moc. Zda při tom existovaly výjimky z pravidel, je sporné.

► Je možné, že židovští vůdcové změnili při řízení před Pilátem hlavní bod své obžaloby (srv. v tomto smyslu zvl. J 19,12). Královský titul zaujímá v příslušném podání evangelistů široký prostor. Jen když přichází v úvahu Ježíšovo mluvení proti chrámu jako věcný důvod obžaloby z rouhání, lze postřehnout místodržitelův zájem na procesu (a na rozsudku nad Ježíšem). Instrukce chrámu a chrámového kultu byla totiž pro Římany důležitým zdrojem příjmů; politicky viděno byl spořádáný průběh života kolem chrámu spolugarantem stability na okupovaném území.

Poprava nebyla pro římský úřad žádnou zvláštní událostí. Historicky už nelze zjistit, zda místodržitel

vynesl právnicky nenapadnutelný rozsudek smrti nebo zda – jak to souhlasně, avšak s rozdílnou zřetelností tradují evangelisté – nakonec a částečně proti své vůli ustoupil přání poštvaného davu. Vykonání rozsudku smrti ukřižováním bylo jako římský způsob popravu běžné na obsazených územích pro neřímské občany.

► O dni Ježíšova ukřižování, a tím i jeho smrti přináší evangelia rozdílné údaje.

Mk 14,12: „Prvního dne nekvašených chlebů, když se zabíjel velikonoční beránek, řekl Ježíšovi jeho učedníci: Kde chceš, abychom ti připravili velikonoční večeři?“

Tato věta, uvozující vypravování o přípravě k poslední večeři, předpokládá takovýto sled dalších událostí: Ježíšova poslední večeře v první den slavnosti; zatčení v noci po večeři; proces, odsouzení a ukřižování v následující den, druhý den slavnosti nekvašených chlebů. První den svátku, tzv. „den přípravy“, byl důležitým dnem paschy. Odpoledne se v chrámě poráželi paschální beránci; večer se podle přísných příslušných předpisů jedli. Den, který poté následoval, druhý den slavnosti, byl velkým svátečním dnem.

J 18,28: „Od Kaifáše vedli Ježíše do místodržitelského paláce. Bylo časně zrána. Židé sami do paláce nevěšli, aby se neposkvřili a mohli jíst velikonočního beránka.“

Základním předpokladem účasti na paschální hostině byla kultická čistota. Tě však Žid pozbyl, když vstoupil do pohanského domu. Text jednoznačně předpokládá, že se tato hostina teprve bude konat.

J 19,14: „Byl den přípravy před svátky velikonočními, kolem poledne. Pilát Židům řekl: Hle, váš král!“

Také tato (druhá) poznámka autorova ukazuje jednoznačně časové zařazení, totiž: k odsouzení, ukřižování a smrti Ježíše došlo v den přípravy před svátky velikonočními.

Mt 27,62: „Nazíří, v den po přípravě na svátek, shromáždili se velekněží a farizeové u Piláta...“

Časový údaj se vztahuje na den po Ježíšově smrti a po jeho pohřbu. Předpokládá stejnou chronologii jako J 18 a 19.

Všichni čtyři evangelisté nadto ukazují, že den Ježíšova pohřbu (a tím také den jeho smrti) byl dnem před šabatem: také Mt 27,62 lze chápat v tomto smyslu. Neboť pojem „den příprav“ se užíval jak o dni příprav na nějaký velký slavnostní den (tak jednoznačně

J 19,14; den příprav na slavnosti paschy), tak i jako označení dne před šabatem (doslova pak předšabat). Srv. k tomu dále:

Mk 15,42n: „A když už nastal večer – byl totiž den přípravy, předvečer soboty – přišel Josef z Arimatie, vážený člen rady, který také očekával království Boží, dodal si odvahy, vešel k Pilátovi a požádal o Ježíšovo tělo.“

L 23,54: „... Josef... Ježíšovo tělo... položil do hrobu... Byl den přípravy a začínala sobota.“

J 19,31: „Poněvadž byl den přípravy a těla nesměla zůstat přes sobotu na kříži – na tu sobotu totiž připadal velký svátek – požádali Židé Piláta, aby odsouzeným byly zlámány kosti a aby byli snáti z kříže.“

Z těchto různých poukazů je možno vyvodit tyto závěry: z údajů evangelistů vyplývá, že v roce Ježíšovy smrti připadl druhý sváteční den, tedy vlastní pascháň (velikonoční) slavnost, na sobotu. Den příprav na slavnost paschy a den příprav na šabat připadly tedy na jeden den; 15. nisan byl onoho roku šabat.

Časové údaje autora Janova evangelia si oproti údajům v Mk 14,12 zasluhují přednost. Neboť si lze jen těžko představit, že by se v Jeruzalémě v největší sváteční den vykonával rozsudek smrti. Je proto třeba mít za to, že Ježíš byl ukřižován a zemřel v den příprav ke slavnosti paschy, tj. 14. nisanu. Tuto historickou tradici klade autor Janova evangelia za základ svého christologického výkladu Ježíšovy smrti: ve stejnou dobu, kdy se v chrámě zabíjejí velikonoční beránci, umírá Ježíš jako velikonoční Beránek par excellence na kříži. V této souvislosti je třeba vidět následující janovské texty:

J 19,36: „Neboť se to stalo, aby se naplnilo Písmo: Ani kost mu nebude zlomena.“ (Tento citát z Ex 12,46 pochází z návodu na přípravu velikonočního beránka).

J 1,29: „Druhého dne spatřil Jan Ježíše, jak jde k němu a řekl: „Hle, Beránek Boží, který snímá hříchy světa“ (srv. také J 1,36).

Podle přepočtu výše uvedených časových údajů na náš kalendářní systém se zdá, že s největší pravděpodobností byl dnem Ježíšovy smrti pátek, 7. duben roku 30 po Kr.

Zvěstování Ježíšovy smrti

Evangelia nepodávají zprávu o Ježíšově smrti jako protokolární záznam, nýbrž vykládají a zvěstují jeho smrt v její teologické dimenzi. Jejich záměrem je dát Ježíšově smrti zcela určitý smysl. Přehled příslušných textových úseků i jejich kurzorické pročtení ukáže, v čem spočívá těžiště výpovědi čtyř evangelistů (viz str. 192).

ÚLOHY:

- Přečtěte si čtyři texty o Ježíšově smrti: Všimněte si nejdřív toho, co je jim společné, potom rozdílů. Co tyto rozdílly zvláště zdůrazňují?
- Ptejte se dále: Kterou významnou zvláštnost chtějí jednotliví autoři zdůraznit způsobem svého vyličení Ježíšovy smrti?

Mk předkládá dvoudílné vyprávění. Mk 15,33–37 líčí okolnosti, které doprovázely Ježíšovo umírání. Mk 15,38–39 vykládá o následcích. Tma (Mk 15,33) upomíná na apokalypticko-prorocký způsob řeči. V temnotě začíná eschatologický soud.

Srv. k tomu Am 8,9: „V onen den způsobím, je výrok Panovníka Hospodina, že slunce zapadne v poledne, tmou zahalím zemi za jasného dne.“

Jóel 2,1b–2a.10: „¹Ať se třesou všichni obyvatelé země, neboť přichází den Hospodinův. Je blízko ²den tmy a temnot, den oblaku a mrákoty... ¹⁰Před ním se roztřeše země, zachvějí nebesa, slunce a měsíc se zachmuří a hvězdy ztratí svou zář.“ (Srv. též Jl 3,4; 4,15; Iz 13,10; 24,23).

Ježíšovým výkřikem, citátem začátku Ž 22, představuje autor Ježíše jako spravedlivého v nouzi, který umírá s modlitbou naitech a v důvěře v Boží pomoc. Každá jiná interpretace citátu z Ž 22 je pochybná. Je naopak třeba si všimnout zvláštností tohoto žalmu jako žalozpěvu: Poté, co modlitebník předkládá Bohu velmi naléhavě své trápení (srv. Ž 22,2–22), formuluje neméně důrazně svou důvěru v Boží pomoc (srv. Ž 22, 23–32). Jestliže autor vkládá Ježíšovi do úst první verš tohoto žalmu, nechce tím v žádném případě

řící, že Ježíš vyslovil jen tuto jednu větu; spíše tím naznačuje modlitbu celého žalmu (srv. v tomto smyslu obvyklý slovní obrat „modlit se Otčenáš“: I zde se myslí na přednesení celé modlitby, nejen prvních dvou slov). Nedorozumění, že Ježíš volá Eliáše, které vzniklo aramejskou citací, posouvá opět do zorného pole tupení Ježíše Mk 15,27–32: Ten, který sám sobě nemůže pomoci, volá na pomoc Eliáše. Proto je i občerstvení octem možno chápat jako pokus o oddálení Ježíšovy smrti, aby se ukázalo, zda Eliáš přinese pomoc.

Roztržení (tak doslova) chrámové opony odhaluje velesvatyni a vydává ji všanc. To je náznak trestu, varovné znamení, které později (po zničení chrámu) vyčte z textu raná církev.

Vyznání pohanského setníka je prvním vyznáním Ježíše Synem Božím v Mk. Děje se tváří v tvář takové smrti. Tím evangelista naznačuje, že teprve v Ježíšově smrti se zjevuje jeho nejniternější podstata, jeho pravá tvář. Je třeba si všimnout, že se toto vyznání děje ústy pohana.

Mt líčí Ježíšovo umírání v bezprostřední paralele k Mk. Teprve důsledky této události traduje samostatným způsobem. Zemětřesení ukazuje na Boží příchod, na který příroda reaguje svým způsobem (srv. u Mt ještě 8,24; především 21,10; 28,2).

Z bohatého starozákonního pozadí k tomu srv.:

Sd 5,4–5: „⁴Hospodine, když jsi táhl ze Seíru, když jsi vykročil z Edómského pole, země se třásla, z nebes kanuly krůpěje vod. ⁵Hory se zapotáčely před Hospodinem, Bohem ze Sinaje, před Hospodinem, Bohem Izraele.“

Ž 77,17–20: „¹⁷Spatřily tě vody, Bože, vody tě spatřily a svijely se v křeči, ba i tůně propastně se hnuly... ¹⁹Přivalilo se tvé hromobití, nad světem se rozsvítily blesky, země se pohybovala a třásla.“

Podobně máme chápat pukání skal. Podle biblické představy je to mocný čin Boží (srv. Ex 14,16.21; Iz 35,6; 48,21; Za 14,4; dále Gn 7,11; Nu 16,31). Srv. k tomu také TestLev 4,1: „Nyní tedy vezte, že Pán vykoná soud nad lidskými syny. Puknou skály a zhasne slunce...“

Z vylíčených doprovodných událostí Ježíšovy smrti je tedy zřejmé, že se v ní odráží Boží přítomnost a pů-

sobení. Na první pohled hádankovitá výpověď Mt 27,52–53 potvrzuje tuto interpretaci. Podle biblického místa, které se vztahuje k těmto veršům, zjevuje Bůh ve smrti svého Syna svou plnou moc a podstatu.

Ez 37,12–13: „¹²Toto praví Panovník Hospodin: Hle, já otevřu vaše hroby a vyvedu vás z vašich hrobů, můj lide, a přivedu vás do izraelské země. ¹³I poznáte, že já jsem Hospodin, až otevřu vaše hroby a vyvedu vás z hrobů, můj lide.“

Autor Mt tedy líčí Ježíšovu smrt jako Boží zjevení (teofanii). Je proto konsekventní, že setníkově vyznání spočívá na spoluprožívání toho, co se dalo (Mt 27,54).

L nejprve objasňuje zprávu o tmě doplňující poznámkou o zatmění slunce. Roztržení chrámové opony není z jeho hlediska následkem, nýbrž doprovodným jevem Ježíšova umírání. Jak ve tmě, tak i v roztržení opony vidí autor symbolický náznak katastrofální dimenze toho, co se děje v Ježíšově smrti. Ježíšovu modlitbu Ž 22 (v evangelistových očích zřejmě zavádějící) autor vynechává. Místo ní formuluje jiným způsobem hluboký výraz Ježíšovy důvěry a naděje. Základem Ježíšova výroku je Ž 31,6a. „Odevzdání ducha“ lze pochopit v souvislosti s darem Ducha, který Ježíš dostal za účelem svého působení, které je nyní dovršeno (srv. k tomu L 3,21–22; 4,18).

Ježíšova smrt a způsob jeho umírání vzbuzují zvláštní reakce: pro setníka je to podnětem ke chválení Boha. Pro okolostojící, kteří přišli, aby viděli divadlo, je to příčinou obrácení.

Zde je třeba si povšimnout dvou hledisek: z lukášovského pohledu je veškerá Ježíšova existence důvodem a příčinou oslavování Boha. Začíná to již při Ježíšově narození, děje se to také tváří v tvář Ježíšově smrti a bude to pokračovat po jeho zmrtnýchvstání (srv. L 24,53). Kromě toho doprovází chvalozpěv veškeré Ježíšovo působení (srv. L 5,25.26; 7,16; 13,13; 17,15; 18,43). Dále je možno ze způsobu vypravování poznat, že autor při formulaci L 23,48 myslí na helénisticko-římský zvyk pořadat pro lid hrůzné hry (srv. okřídlený výraz, obvyklý v římské politice: „panem et circenses“ – chléb a hry). O to markantnější je pak neočekávaný důsledek: místo uspokojené senzacechtivosti rozpoutá Ježíšovo umírání rozpaky, vedoucí

Zvěst o Ježíšově smrti

Mt 27,45–54

V poledne

nastala tma po celé zemi až do tří hodin.

⁴⁶Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: „Eli, Eli, lema sabachthani?“, to jest: Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil? ⁴⁷Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo tu stáli: „On volá Eliáše.“ ⁴⁸Jeden z nich hned odběhl, vzal houbu, naplnil ji octem, nabodl na tyč a dával mu pít. ⁴⁹Ostatní však říkali: „Nech ho, ať uvidíme, jestli přijde Eliáš a zachrání ho!“

⁵⁰Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skonala.

⁵¹A hle, chrámová opona se roztrhla vpůli odshora až dolů, země se zatřásla, skály pukaly, ⁵²hroby se otevřely a mnohá těla zesnulých svatých byla vzkříšena; ⁵³vyšli z hrobů a po jeho vzkříšení vstoupili do svatého města a mnohým se zjevili.

⁵⁴Setník a ti, kdo s ním střežili Ježíše, když viděli zemětřesení a všechno, co se dalo, velmi se zděsili a řekli: „On byl opravdu Boží Syn!“

Mk 15,33–39

³³Když bylo poledne,

nastala tma po celé zemi až do tří hodin.

³⁴O třetí hodině zvolal Ježíš mocným hlasem: „Eloi, Eloi, lema sabachtani?“, což přeloženo znamená: Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil? ³⁵Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo stáli okolo: „Hle, volá Eliáše.“ ³⁶Kdosi pak odběhl, namočil houbu v octě, nabodl ji na prut a dával mu pít se slovy:

„Počkejte, uvidíme, přijde-li ho Eliáš sejmout.“

³⁷Ale Ježíš vydal mocný hlas a skonala.

³⁸Tu se chrámová opona roztrhla vpůli odshora až dolů.

³⁹A když uviděl setník, který stál před ním, že takto skonala, řekl: „Ten člověk byl opravdu Syn Boží.“

L 23,44–48

⁴⁴Bylo už kolem poledne; tu nastala tma po celé zemi až do tří hodin, protože se zatmělo slunce.⁴⁵ Chrámová opona se roztrhla vpůli.

⁴⁶A Ježíš zvolal mocným hlasem: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého Ducha.“ Po těch slovech skonala.

⁴⁷Když setník viděl, co se stalo, velebil Boha a řekl: „Tento člověk byl vskutku spravedlivý.“ ⁴⁸A ti, kdo se v celých zástupech sešli na tu podívanou, když viděli, co se stalo, odcházeli

J 19,28–30

²⁸Ježíš věděl, že vše je již dokonáno; a proto, aby se až do konce splnilo Písmo, řekl: „Žízním.“ ²⁹Stála tam nádoba plná octa; namočili tedy houbu do octa a na yzopu mu ji podali k ústům. ³⁰Když Ježíš okusil octa, řekl: „Dokonáno jest.“ A nakloniv hlavu odevzdal Ducha.

k obrácení: ještě i ve své smrti plní Ježíš své poslání (srv. L 3,1–20; 4,16–30).

J líčí Ježíšovo umírání zcela samostatným způsobem. Ježíš vystupuje i ve své smrti jako svrchovaná osobnost. Jako celé jeho působení, tak se i jeho smrt určuje jeho „věděním“: ví o Otci, o svém poslání od Otce, i o své smrti. Význam slovesa „dokonat, naplnit, dovršit“ předznamenává evangelistovo vyprávění. Dokonání Otcova díla bylo Ježíšovým životním úkolem (srv. J 4,34; 5,36; dále 17,4.23). Tento moment určuje i jeho umírání. Slovo „Žízním“ a následně napájení octem pochází zřejmě z Ž 69,22 („Do jídla mi dali žluč, když jsem žíznil, dali mi pít ocet“). Je však také možné, že se Ježíšovo slovo vztahuje ve svém hlubším významu k J 18,11: „Což nemám pít kalich, který mi dal Otec?“ Tak by bylo možno pochopit Ježíšovo pití na kříži jako vědomé přijetí smrti. Podání octa by pak bylo možno vyložit jako nedorozumění, jak to odpovídá typicky janovskému způsobu vypravování.

Pochopení J 19,30 skýtá klíč k této scéně: obvyklý překlad „Dokonáno jest“ nesmíme chápat jako výraz osvobození z bolesti skrze smrt. I zde se setkáváme s významem slova „naplnit, dovršit“ (řecky: *tetelestai*; v tom je obsaženo slovo *telos* = cíl). Ježíš svým „Dokonáno jest“ vyjadřuje tedy dokončení svého poslání. Podle toho se musí rozumět i odevzdání Ducha jako vrácení Ducha Otci. Je to tentýž Duch, kterého oslavený Kristus vdechne svým učedníkům, když jim přivlastňuje pokojné společenství s Bohem (J 20, 19.21).

Zjevení Ježíšova zmrtevýchvstání

O Ježíšově zmrtevýchvstání se v Novém zákoně mluví formou různých literárních žánrů a s různými obsahovými důrazy. Známe např. výpravné (narativní) texty o nalezení prázdného hrobu i o zjevení Zmrtevýchvstaleho. Takovým způsobem to vyjadřují evangelia. Dále nacházíme proklamativní, vyznavačské texty o Ježíšově zmrtevýchvstání, které mají charakter věroučných formulí (a jsou tedy dobře zapamatovatelné). Jednotlivě je obsahují i evangelia, převážně však epistolární literatura. Chápeme-li biblické texty o Ježíšově vzkříšení jako historické zprávy, přehlížíme tím jejich zvěstný

charakter. Z toho vyplývající pokusy o harmonizaci, které chtějí vtěsnat všechny velikonoční tradice do jednoho rámce, nechávají pak zdánlivě protimluvy a s nimi související otázky otevřené.

Pokud všichni novozákonní pisatelé výslovně mluví o velikonočním poselství, vycházejí z toho, že tu nejde o všeobecně pochopitelné, jako by logicky odvoditelné poselství. Spíše – a to se poctivě přiznává – působí toto poselství vážné těžkosti (srv. Mt 28,17; Mk 16,11.14; L 24,11; J 20,24–29; Sk 17,32; 26,8.24; 1K 1,22).

ÚLOHA:

Nalistujte si uvedené texty. Co vám říkají se zřetelem k dnešnímu přístupu k poselství o Ježíšově zmrtevýchvstání?

Poselství o Ježíšově zmrtevýchvstání je neslýchaným, zcela novým poselstvím, které postrádá jakoukoliv analogii a zkušenost. Nemůže se vyvozovat ze všeobecné naděje na zmrtevýchvstání, jak ji dosvědčují pozdní spisy Starého a Nového zákona (např. 2Mak 7), a neodpovídá ani příběhům o vzkříšení mrtvých ze Starého zákona (srv. např. 1Kr 17,17–24), protože vychází ze zcela nové skutečnosti. Přístup k tomuto poselství se neděje na rovině logické dokazatelnosti, nýbrž na rovině víry, která přijímá toto zvěstování jako rozhodující (náboženskou) pravdu.

Základní rysy velikonoční zvěsti jsou patrné z novozákonního příkladu. V něm se ukazuje myšlenková struktura, která je základem zvěstování v této podobě. Především lze odtud poznat, že se novozákonní autoři orientují v literárním žánru líčení velikonoční události podle možností, které mají k dispozici (viz schéma).

Z vypravěčské osobitosti Mk 16,1–8 lze odvodit podstatné důrazy biblické zvěsti o Ježíšově zmrtevýchvstání. Je třeba dbát zvláště na tyto momenty:

Z Mk 16 jasně vyplývá, že předmětem velikonoční víry je poselství: „Byl vzkříšen“, tzn.: Ježíš, který byl mrtev, žije (srv. L 24,23). Toto poselství používá v řeckém originálu Nového zákona výrazů, které znamenají probuzení spícího člověka a jeho vstávání. Nový zákon vyjadřuje velikonoční poselství obratem „byl

vzkříšen“ nebo „vstal z mrtvých“. Mezi oběma formulacemi nesmíme přísně rozlišovat v duchu našeho jazykového citění, jako by tu šlo o jednání dvou různých subjektů. Jazyková zkoumání ukazují, že se činná i trpná forma může odvodit z aramejského způsobu vyjadřování. Není tu tedy onen protiklad činného a trpného rodu, jak je tomu v české formulaci. Oba obraty (tj. „byl vzkříšen“ i „vstal z mrtvých“) nacházíme ve velmi starých velikonočních formulích, které vznikly přibližně ve stejnou dobu (1Te 4,14; 1K 15,4). Říká se v nich, že Bůh jednal se svým Synem tak, jak to zjevil na základě své věrnosti (smlouvě) a na základě identity svého jména Jahve, dosvědčené ve Starém zákoně: jako Bůh věrný až za hrob, který dává svému Synovi nový život.

Bibličtí autoři jednoznačně zaznamenávají, že poselství o zmrtvýchvstání zjevil Bůh. To však znamená: adekvátní lidská odpověď se pohybuje v kategorii víry a nevěry. V této souvislosti platí Sk 2,32 jako interpretační směrnice, když Petr ve svém svatodušním kázání formuluje po několika poukazech na starozákonní znamení – jediný argument, o který se opírá velikonoční poselství: „Tohoto Ježíše Bůh vzkřísil a my všichni to můžeme dosvědčit.“ Velikonoční poselství, které zjevil Bůh, je předmětem osobního úsilí o viru a dále svědeckého předávání ostatním lidem.

► Od vlastního poselství se tu odlišují doprovodná znamení: prázdný hrob a velikonoční zjevení. Na tento jednoznačný důraz je třeba dbát při sporu o velikonoční událost. Musíme proto rozlišovat mezi diskusí o hodnověrnosti velikonočního poselství a kritickým postojem vůči znamení, o kterých se na příslušných místech vypravuje. Kritické uspořádání se zvláštěností i historicitou jmenovaných znamení může mít své místo v rámci křesťanského velikonočního zvěstování, dokud zůstane zachován jejich pouze přiřazený význam: ve znameních nelze spatřovat kritérium věrohodnosti, nýbrž pomoc pro lepší pochopení velikonočního poselství.

► Pokud jde o věrohodnost prázdného hrobu, je možno uvést následující kritéria:

Teologické výklady (prázdný hrob jako „znamení“, podpírající poselství) se většinou připojují k předem daným historickým skutečnostem. Místo Ježíšova

Mk 16,1–8

Schéma teofanie

¹Když uplynula sobota, Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova, a Salome nakoupily vonné masti, aby ho šly pomazat.

²Brzy ráno prvního dne po sobotě, sotva vyšlo slunce, šly k hrobu.

³Říkaly si mezi sebou: „Kdo nám odvalí kámen od vchodu do hrobu?“

⁴Ale když vzhlédly, viděly, že kámen je odvalen; a byl velmi veliký.

⁵Vstoupily do hrobu a uviděly mládence, který seděl po pravé straně a měl na sobě bílé roucho; i zděsily se.

⁶Řekl jim: „Neděste se! Hledáte Ježíše, toho Nazaretského, který byl ukřižován. Byl vzkříšen, není zde. Hle, místo, kam ho položili.“

⁷Ale jděte, řekněte jeho učedníkům, zvláště Petrovi: Jde před vámi do Galileje; tam ho spatříte, jak vám řekl.“

⁸Ženy vyšly a utíkaly od hrobu, protože na ně padla hrůza a úžas. A nikomu nic neřekly, neboť se bály.

Srv. podobně: Mt 28,1–8.9–10; L 24,1–12; J 20,1–18

● Vystoupení Boha/Božího posla
● Strach jako lidská reakce

● Útěcha ze strany poslovy
● Boží poselství
● Znamení poselství

● Úkol, příkaz
● Předpověď dalšího znamení

hrobu bylo známe, přesto se netraduje žádný pozdější kult: to je pochopitelné jen tehdy, jestliže byl hrob skutečně prázdný. Tradice o nalezení prázdného hrobu ženami nemůže být pozdějším výtvozem rané církve, protože postrádá věrohodnost, odpovídající tehdejší představám (nebylo přípustné, aby ženy svědčily). Podle Mt 18,13–15 protivníci nepopírali, že je hrob prázdný, nýbrž to jen jinak vyložili. A konečně: prázdný hrob je pro obzor židovského myšlení věcným předpokladem řeči o zmrtvýchvstání (podle J. Kremera, *Osterevangelien* 49–50 → Lit.).

► O velikonočních zjeveních Zmrtvýchvstalého máme v Novém zákoně velmi různá svědectví. Evangelia vyjadřují zjevení většinou řeckým slovesem *ófhé*. Tu to pasivní slovesnou formu lze nejspíše přeložit: „byl učiněn viditelným“ „učinil se viditelným“. Tím se klade důraz na to, že setkání se Zmrtvýchvstalým vychází z jeho iniciativy: L 24,13–35 i J 20,11–18 vyjadřují tento podstatný akcent narativní formou. Velikonoční zjevení jsou výrazem mimořádných osobních setkání se Zmrtvýchvstalým, která určuje pozitivní vztah mezi Zmrtvýchvstalým a těmi, jimž se ukázal. Jednoznačný popis nebo klasifikace nejsou možné (patrně by ani nevystihovaly to, oč jde biblickým autorům): jednou je v popředí realistické líčení, které by chtělo vyvrátit každé podezření z klamu nebo z pouhé představy (srv. např. L 24,36–43); jindy převažuje důraz na kvalitativně novou, Duchem Božím danou formu Ježíšova života (zvl. J 20,10–23.24–29); často se vyskytují krátká vyprávění o zjevení Zmrtvýchvstalého, která nesou výrazné rysy starozákonních teofanií (např. Mt 28,8–10; 28,16–20; též Mk 16,9–10; 16,14–18). Pavel označuje své setkání se Zmrtvýchvstalým jako zjevení, které mu dal Bůh (Ga 1,16). Při tom jde autorům o to, aby zdůraznili identitu Zmrtvýchvstalého s Ukřižovaným (např. tak, že poukazují na stopy po ukřižování na jeho těle: tak zvl. L 24,39). Rozmanitost líčení svědčí o pokusu reprodukovat skutečný zážitek svědků vzkříšení. To, že si nemůžeme tato zjevení konkrétně představit, není argumentem proti jejich věrohodnosti a pravdivosti: Neboť tím bychom Boží jednání s člověkem buď omezili rámcem historicity a dokazatelnosti nebo všeobecně podrobovali kritériu našich myšlenkových možností.

2 Výklady velikonoční události v rané církvi

Ve způsobu, jakým Nový zákon tento problém stavi, lze rozeznat vzpomínku na situaci po Ježíšově smrti a jeho zmrtvýchvstání. Učednice a učedníci se stali svědkyněmi a svědky jedinečné události. Ježíš zemřel násilnou smrtí, to byl šok pro všechny jeho blízké. Tím mocněji je musely zasáhnout události velikonoc: Zmrtvýchvstalý se jim zjevuje jako živý. Všechno, co tu učednice a učedníci prožívají, nelze bez těžkostí vzájemně sjednotit. Jejich velikonoční prožitek je třeba zařadit do rámce jejich života a zkušenosti. Velikonoční události musíme uvést do vztahu k jejich vlastní (židovské) víře; musíme je uvést do vztahu k jejich obrazu Boha, k jejich dosavadnímu vztahu k Ježíši z Nazaretu, neboť tváří v tvář velikonočním událostem vyvstává otázka „Kdo to jenom je?“ (srv. Mk 4,41) s novou naléhavostí. S osobním zasažením učednic a učedníků se pojí názor, že to, co prožili, si nesmí ponechat pro sebe. Svou vlastní reflexi a své poznání musí tedy sdělit jako dobré poselství (tedy jako evangelium par excellence) lidem ve svém okolí. Takový výklad velikonočních událostí se nemůže dít jen jedním způsobem: lidská řeč nedovede vyjádřit tuto plnost Božího jednání jedinou formulací a jeho důsledky nemůže vystihnout jen jeden myšlenkový model. Líčení velikonočních událostí závisí nadto na vlastním životopisu víry a vlastní osobě (srv. k tomu výše → I.1.). Patrně z ještě větší plnosti povelikonoční doby vybírají a tradují novozákonní spisy množství pokusů o výklad Ježíšova zmrtvýchvstání. Setkáváme se s nimi v dopisech, ve Sk, ve Zj a v evangeliích v různém způsobu vyličení kristovské události. Analogicky s celkovým chápáním poselství Písma je třeba jim rozumět jako svědectvím navzájem se doplňujícím a jako souhledu. Ukážeme si postupně několik výkladů velikonoční události, jak je přinášejí jednotlivé oddíly novozákonních textů.

Kristovská událost – velikonoční událost

Zvěst o Ježíši z Nazaretu, o jeho životě a působení, dostává od velikonoc novou dimenzi. To, co se o Ježíšo-

vě existenci v jeho předvelikonočním působení již naznačuje, stává se ve velikonočním dění zjevným. Mnohé, co bylo před velikonocemi hádankou, jeví se nyní ve zpětném pohledu srozumitelným. V této souvislosti musíme ještě jednou upozornit na povelikonoční činnost novozákonních autorů (srv. výše I.1.).

Již před sepsáním novozákonních spisů vznikly velmi brzy po velikonočních texty, které celou kristovskou událost formulují z perspektivy velikonočního dění. Příkladem toho mohou být předmarkovské pašije, které jsou právy tomuto tématu ve formě vypravování (srv. výše → IV.1., exkurz). Formou souhrnné věroučné formule traduje Pavel text, který vznikl rovněž s úmyslem koncipovat a vyložit kristovskou událost jako událost velikonoční:

1K 15,3–8: „³Odevzdal jsem vám především, co jsem sám přijal, že Kristus zemřel za naše hříchy podle Písem ⁴a byl pohřben; byl vzkříšen třetího dne podle Písem, ⁵ukázal se Petrovi, potom Dvanácti. ⁶Poté se ukázal více než pěti stům bratrů najednou; většina z nich je posud naživu, někteří však již zesnuli. ⁷Pak se ukázal Jakobovi, potom všem apoštolům. ⁸Naposledy ze všech se jako nedochůdčeti ukázal i mně...“

Úvod (1K 15,3a) ukazuje, že se Pavel odvolává na starší podání. V oddílu typu věroučné formule 1K 15,3b–5 Pavel shrnuje jádro kristovské události výrazy „zemřel – pohřben – vzkříšen – ukázal se“. Při tom důrazně dodává, že všechno to se dalo „podle Písem“. Smrt a zmrtvýchvstání líčí jako skutečnost, kterou nelze rozdělit (srv. také 1K 1,18–23). Připojený seznam velikonočních zjevení (1K 15,6–8) má toliko „ověřit“ předcházející poselství. Tím také podtrhuje jeho zvláštní význam. Z charakteru věroučné formule lze usuzovat, že se formule tohoto druhu již velmi záhy tradovaly v ustálené podobě.

Ježíš Kristus je tedy chápán a zvěstován jako ten, který zemřel a vstal z mrtvých v souladu s Písmem.

Velikonoce – událost „pro nás“

Velikonoční dění není jen krystalizačním bodem pro pochopení toho, kdo je Kristus. Ve zvěstování první křesťanské generace má zvláštní význam otázka vztahu velikonočního dění k učednicím a učedníkům, resp. ke všem, kdo uvěřili v Ježíše Krista. Odpověď na tuto otázku, která se z povelikonočního zvěstování promítla do novozákonních spisů, je velmi jasná: Ježíšova smrt a jeho zmrtvýchvstání se staly pro nás.

Tuto výpověď připravilo již Ježíšovo předvelikonoční chování. Jeho život a působení se nezaměřují na vlastní výhody, nýbrž na existenci pro všechny lidi (proexistence; srv. zvláště vyprávění o Ježíšově pokušení Mt 4,1–11 par i příslušné oddily z pašijního vypravování Mk 15,29–32 par). Je tedy analogické, že Nový zákon interpretuje z této perspektivy i Ježíšovu smrt a jeho zmrtvýchvstání. Toto pojetí vyjadřuje již 1K 15,3b („Kristus zemřel za naše hříchy...“). Ještě jasněji to říká rané církevní velikonoční formule, po které znovu sahá Pavel:

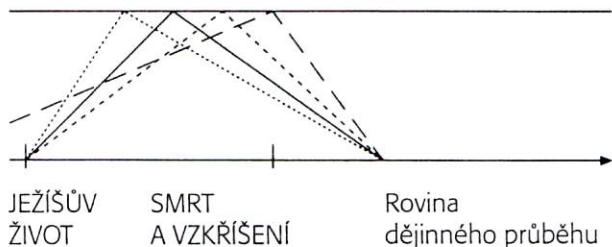
Ga 1,4: „... Pána Ježíše Krista, ⁴kteřý sám sebe vydal za naše hříchy, aby nás vysvobodil z nynějšího zlého věku podle vůle našeho Boha a Otce...“

Text typu věroučné formule zvláště charakterizují některé momenty: Ježíšovo sebevzdání se popisuje jako aktivní, totální jednání. Děje se „za naše hříchy“, tedy proto, že my jsme hříšníci (srv. Ř 6,7–8; Ga 2,20). Všechno to činí Ježíš v souladu s Boží vůlí. Cílem takového jednání je vysvobození z přítomného zlého eónu, tedy postavení člověka do posledního času, který začíná Ježíšem Kristem.

V této mnohovrstevné výpovědi lze rozeznat dvoji základní aspekt Ježíšova jednání. Ježíš jedná dobrovolně a v poslušnosti vůči Bohu – při všem napětí, které je tím dáno. Toto jednání doprovází dvoji motivace, spočívající ve vzájemném vztahu: Děje se to pro nás a se zřetelem k našemu vysvobození pro začínající poslední čas. Pavel zde užívá formule, která je narážkou na osvobození Izraele z egyptského otroctví (srv. Ex 3,7–8). Z toho plyne důležitá analogie: tak jako Jahve vysvobodil Izraele z egyptského otroctví, tak osvobozuje Kristus ty, kdo v něj věří, z jařma hříchu. Ř 6,16–23 ukazuje, že je Pavel důvěrně obeznámen s obrazem otroků, vykoupených ze svého údelu (srv. též Ř 8,15 a Ga 4,6).

Toto „pro nás“ v souladu s Boží vůlí nesmí však vést jednostrannou interpretaci k nesprávným představám o Bohu. Tato výpověď nepředpokládá domněnku, že si Bůh výslovně žádal smrt Synovu, aby vyhladil a smířil lidský hřích – jako by byl Ježíšův osud od prvního dne jeho pozemské existence již předem zpečetěn. Taková představa protirečí výpovědím Nového zákona o Ježíšově lidství (srv. výše → III.5.) a přehlíží povelikonoční charakter novozákonních spisů: být člověkem totiž znamená růst, vývoj, prohlubování; je to proces spojený s dějinami. Autoři Nového zákona se ohlížejí nazpět na rovinu dějinného průběhu a vykládají dění ze své povelikonoční perspektivy.

Rovina výkladu

Ježíšovým úkolem nebylo zemřít po určitém čase pozemského života na kříži, nýbrž zvěstovat lidem poselství o lásce svého Otce a celou svou existenci za ni stát a zpřítomňovat ji (srv. Mk 1,14–15; J 3,16–18; k tomu výše → III.2.). V dějinném okamžiku Ježíšova působení lidé toto poselství nepřijali, především ti, kteří měli možnost utvořit si v jeho životním prostoru své mínění a rozhodnout se. Toto odmítnutí znamenalo pro Ježíše smrt, protože věren svému poslání nechtěl od něho za žádných okolností ustoupit. Bůh však právě v této smrti dosvědčil svou věrnost Synovi způsobem člověku nepředstavitelným a neočekávatelným: nenechal ho ve smrti, nýbrž prokázal se darem nového života v plnosti jako Bůh, který zůstává věrný a obrácený svou tváří k člověku (tedy proexistentní) až za hrob.

Obrat „podle Písem“ (podobně jako „podle vůle Boží“) budí přesvědčení, že se v kristologické události, zvláště ve velikonoční události zjevil Bůh tak, jak to již dosvědčila a zvěstovala starozákonní tradice, tedy jako Jahve, Bůh smlouvy. Tím se říká, že Nový zákon chápe Boží velikonoční jednání v kontinuitě s jeho dosavadním jednáním s Izraelem, i když v dosud neslýchané intenzitě a hloubce. (Pavel může proto i říci, že evangelium Boží o Ježíši Kristu bylo „předem zaslíbeno ústy proroků ve svatých Písmech“, Ř 1,2). Vezme-li Ježíšovu svobodu a jeho lidství stejně vážně jako Boží příklon a lásku, nemůžeme dějinný průběh interpretovat teologicky jinak. Poté, co se sled události odehrál ve své dějinné jedinečnosti, byl vyložen se zřetelem k Bohu, k Ježíši Kristu a k člověku.

K tomuto výkladu se použilo různých jazykových a představových modelů, které si potom našly cestu i do novozákonních spisů. Prohloubení myšlenky, že Ježíš konal své dílo „pro nás“,

bylo v kontextu židovského myšlení, zahrnujícího moment smíření a zástupného utrpení, obzvláště nasnadě. Již velmi záhy četla raná církev tzv. „ebedovské písně“ (= písně o Božím služebníkovi) z Deuteroizajáše (zvl. Iz 52,13 – 53,12) jako texty, vztahující se k Ježíšovu údělu. To, co se v nich říká o muži bolesti, pochopila raná církev jako předjímku a prorockou vizi pašijních událostí. Určitá židokřesťanská tradice uvedla nadto Ježíše Krista do vztahu k osobě a významu židovského velekněze: Velekněz přinášel v Den smíření vždy znovu smírčí oběť za lid; Ježíš Kristus to dokonale a jednou provždy učinil svou smrtí a zjednal tak definitivní smíření mezi Bohem a lidmi. Tato interpretace, kterou rozvíjí zvláště list Židům (srv. zvl. Žd 9,11–28), spoluurčovala pak rozhodujícím způsobem křesťanské chápání velikonoc.

Ježíš Kristus je tedy na základě své smrti a svého zmrtvýchvstání zvěstován jako ten, který pro nás vydobyl spasení.

Velikonoční událost – vyvrcholení zjevení v Ježíši Kristu

Na základě velikonoční události je třeba znovu interpretovat příběh o naší záchraně. V Novém zákoně se v tomto ohledu nachází několik modelů:

► Myšlenka pokračujícího zjevení, směřujícího ke Kristu, navazuje na dialogické pojetí zjevení:

Žd 1,1–2: „¹Mnohokrát a mnohými způsoby mluvil Bůh k otcům ústy proroků; ²v tomto posledním čase k nám promluvil ve svém Synu, jehož ustanovil dědicem všeho a skrze něhož stvořil i věky.“

Boží obrácení k člověku se tedy soustřeďuje přes slovo starozákonních zvěstovatelů (výraz „prorok“ je zde třeba chápat v širším slova smyslu) směrem k Ježíši Kristu. Ten o Otci nejen vypovídá, nýbrž Boha samého zpřítomňuje (srv. J 1,18; 14,9), dosvědčuje a ztělesňuje Boží lásku nejhlubším možným způsobem, totiž svou osobou.

► Biblické schéma, podle kterého daná Boží zaslíbení spějí ke svému naplnění, vztahuje Nový zákon ve smyslu celkového pohledu starozákonního Písma na Zmrtvýchvstalého. V něm dochází naplnění slova Boha, slibujícího sebe samého svému (starozákonnímu) lidu smlouvy. Proto je celé kristovské dění „podle Písma“ a Písmo se naplňuje v životě a působení Ježíšově. V této souvislosti lze upozornit např. na matoušovské

zacházení se Starým zákonem: 33krát poukazuje evangelista v tzv. „reflexních citátech“ či „citátech o naplnění“ na to, že se Písmo naplnilo v Ježíšovi. Na Křtitelovu otázku (Mt 11,4–6 par) cituje Ježíš ve své odpovědi Iz 35,4–5. Pavel užívá techniky rabínského důkazu z Pisma, aby ukázal své výklady o Kristu jako naplnění Starého zákona.

Pokud jde o zásady výkladu Pisma, ze kterých se při tom vycházelo, je třeba vzít v úvahu dvě hlediska: Židovský zákoník užívá jinak než dnešní člověk asociace výrazů, aby uvedl do vztahu nebo dokonce do souladu jedno slovo Pisma s druhým slovem Pisma (nebo i s některým aktuálním mimobiblickým slovem, resp. děním). Taková kritéria, jako např. zda je citát z Pisma právě kontextu nebo odpovídá původnímu záměru autoru, nehrají při tom žádnou nebo hrají jen podřadnou roli. Dále se řeč o tom, že něco je nebo se děje „podle Pisma“, nevztahuje na jednotlivé biblické místo, nýbrž na celek starozákonního Pisma: to, co se v mnoha jednotlivých textech vypovídá o Boží povaze, odpovídá ve svém celku poznatku o Boží povaze, ke kterému lze dospět na základě velikonočních událostí.

► Spásnědějinně orientované vyličení kristovské události se pokouší zobrazit a interpretovat dějiny z perspektivy naší spásy.

F 2,6–11: „⁶Způsobem bytí byl roven Bohu, a přece na své rovnosti nelpěl, ⁷nýbrž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka, stal se jedním z lidí. A v podobě člověka se ponižil, v poslušnosti podstoupil i smrt, a to smrt na kříži. ⁹Proto ho Bůh vyvýšil nade vše a dal mu jméno nad každé jméno, ¹⁰aby se před jménem Ježíšovým sklonilo každé koleno – na nebi, na zemi i pod zemí – ¹¹a k slávě Boha Otce každý jazyk aby vyznával: Ježíš Kristus je Pán.“

Z christologických výpovědí F 2,9b–11 se vykládá celá událost spásy v Ježíši Kristu. F 2,9a („Proto...“) vyznačuje rozhodující obrat.

V této souvislosti lze poukázat i na lukášovskou myšlenku dějin: Lukáš člení dějiny tvorstva na čas

očekávání, který se upíná k Ježíšovu příchodu; na „střed“ nebo obrat času, který nastává s kristovskou událostí; na (počínající) naplnění, které od doby kristovské události stále pokračuje.

Běh dějin spásy má svou vnitřní zákonitost, kterou Nový zákon často vystihuje obratem, že Ježíš něco „musí“. To neznamená nějaký věcný tlak, nýbrž orientaci na vůli Otcovu, orientaci danou Ježíšovým posláním. Příkladem toho může být první předpověď utrpení.

Mk 8,31: „A začal je učít, že Syn člověka musí mnoho trpět, být zavržen od starších, velekněží a zákoníků, být zabit a po třech dnech vstát.“

Je třeba si všimnout, že se Ježíšovo „musí“ v textu, interpretujícím jeho úděl, vztahuje na všechny momenty, také na jeho zmrtvýchvstání (srv. podobně L 24,26–27.44–47). Co bylo řečeno výše k objasnění obratu „pro nás“ a „podle Písem“, to se hodí i pro objasnění Ježíšova „musí“.

Nový zákon tedy zvěstuje Ježíše Krista jako toho, který zpřítomňuje vrchol a počátek naplnění Božích dějin s člověkem.

Velikonoční událost – zjevení Božího Syna v moci

Reflexe o Ježíšově podstatě na základě jeho smrti a zmrtvýchvstání vede učednice a učedníky a pak novozákonní pisatele k závěru, že Ježíšova existence nezačíná teprve jeho inkarnací, nýbrž že byl již jako jednorozený Syn preexistentně u Boha a s Bohem. V tomto smyslu je třeba číst např. prolog čtvrtého evangelia (J 1,1–18: Logos, který byl u Boha, přišel do světa a přinesl zprávu o Bohu).

Ko 1,17: „On předchází všechno, a všechno v něm spočívá.“

Zj 1,17–18: „¹⁷... Já jsem první i poslední, ¹⁸ten živý; byl jsem mrtev – a hle, živ jsem na věky věků. Mám klíče od smrti i hrobu.“

Ř 1,3–4: „³... evangelia o jeho Synu, který tělem pocházel z rodu Davidova, ⁴ale Duchem svatým byl ve svém zmrtvýchvstání uveden do moci Božího Syna...“

Tyto texty zdůrazňují, i když různou formulací, Ježíšovu konstantní přítomnost (srv. též J 8,58). Ř 1,4 dovoluje nadto zřetelnější přístup k problému: Ten, který byl vždy Božím Synem, se jako takový prokázal svým zmrtvýchvstáním: Byl „veden do moci“. Tak se zřetelně ukazuje, že přístup k této mimořádné dimenzi Ježíšovy existence se člověku otevírá Ježíšovým zmrtvýchvstáním.

Ježíš Kristus je v souladu se svým zmrtvýchvstáním zvěstován jako preexistentní, věčný Syn Otcův.

Ježíš jako Syn Davidův

Velikonoční dění dává podnět k tomu, abychom viděli Ježíšův přirozený původ (srv. Mt 1,1–17) ve zvláštní perspektivě: Ježíš není nějakým dítětem z Davidova domu, nýbrž je SYN Davidův par excellence. O velikonocích se stává zřejmým, že je Ježíš z Nazaretu oním potomkem Davidovým, o kterém mluví Nátanovo zaslíbení (2Sa 7,12–16; srv. výše → III.2.): Bůh na něho přenese svou vládu, a ta bude bez konce. Tento moment původu z domu Davidova není tedy zaznamenán jako nějaká životopisná noticka, nýbrž dostává hlubší význam: srv. např. L 1,26–38; 2,4.11; dále např. Mk 10,47.48 par; 11,10 par.

Zvlášť zřetelně se projevuje teologický záměr poukazu na Ježíšův původ ve formuli Ř 1,3–4: výpověď, že je Ježíš z rodu Davidova, poskytuje základ pro pokračující výpověď o preexistenci. Obě výpovědi mají interpretovat Ježíšovo jedinečné bytí, tj.: již na základě jeho původu lze poznat, že je Ježíš Jahvovým Pomazaným; nadto zjevil o velikonocích své mocné synovství.

Nový zákon tedy zvěstuje Ježíše Krista jako potomka z domu Davidova, jako Syna Davidova.

Velikonoční událost – předpoklad daru Ducha

První generace rané církve prožily výrazným a rozmanitým způsobem působení a pomoc Ducha jakožto působení a pomoc dynamické, účinné síly Boží. Nový zákon váže působení Ducha přímo nebo nepřímo na Ježíšovu smrt a jeho vzkříšení.

Ř 8,15: „Nepřijali jste přece Ducha otroctví, abyste opět propadli strachu, nýbrž přijali jste Ducha synovství, v němž voláme: Abba, Otče! (Srv. podobně Ga 4,6)

Pavel spojuje výklad o působení Ducha s obrazem nového otroka v Kristu (srv. Ř 6). Tento nový vztah k Bohu, založený ve smrti a zmrtvýchvstání, určuje Duch Boží, který člověka teprve uschopňuje k takovému novému vztahu k Bohu. Tím Pavel nepřímo poukazuje na bezprostřední spojitost velikonočního dění s darem Ducha. Výslovně rozvíjí tuto interpretaci Janovo evangelium:

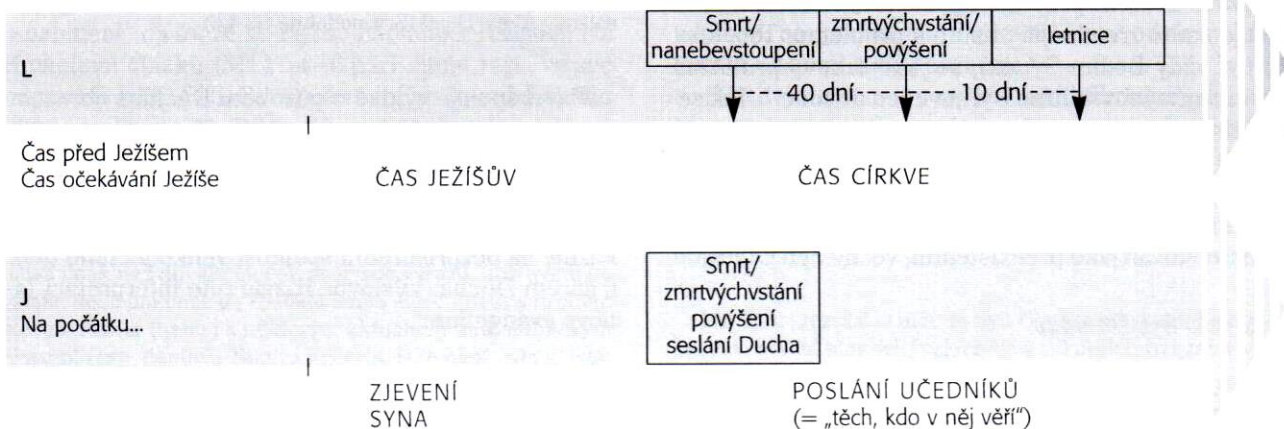
J 20,21–22: „²¹Ježíš jim znovu řekl: „Pokoj vám. Jako mne poslal Otec, tak já posílám vás.“ ²²Po těch slovech na ně dechl a řekl jim: „Přijměte Ducha svatého.“

Pro autora J jsou smrt, vzkříšení, povýšení a seslání Ducha jednou souhrnnou teologickou skutečností. Z tohoto důvodu o tom evangelista také vypravuje v souvislém, časově komprimovaném sledu.

Naproti tomu Lukáš chtěl tytéž výpovědi ozřejmit v časově diferencovaném průběhu událostí. Navazuje při tom na symbolická čísla (40 dní → nanebevstoupení, povýšení Ježíšovo), resp. na židovské svátky (letnice – slavnost sklizně a vydání Zákona) a do plnosti velikonočního dění uvádí postupně smrt a zmrtvýchvstání, povýšení a nanebevstoupení, dar Ducha (viz schéma na str. 200):

Seslání Ducha dává křesťanské obci schopnost svědčit o zmrtvýchvstalém Pánu (srv. Sk 2,1–13.14–36), tak jako Boží Duch vyzbrojil Ježíše pro jeho poslání dosvědčovat Otcovu lásku (srv. L 3,21–22; 4,18–19). To, co Lukáš ve Sk rozvíjí ve svém vypravování o velikonočním působení Ducha, formuluje autor J ve slovech Páně, která reflektují povelikonoční situaci a zkušenost obce. Líčí Ducha jako pomoc, která přichází k učedníkům a učedníkům, protože Ježíš odchází k Otcí (srv. J 16.16–22). Je to pomoc, která je podpírá, narovnává, posiluje a povzbuzuje. Tzv. výpovědi o Paraklétovi (J 14,16–17; 14,26; 15,26; 16,7–11; 16,12–15) jsou svědectvím rané povelikonoční církve o jejich zkušenostech s Duchem.

Nový zákon zvěstuje tedy Ježíše Krista jako toho, který nám (p)o velikonocích zjednal seslání Ducha.

Velikonoční událost – výklad světa

Velikonoční události se staly zvláště vzhledem k zemětřesením a kosmickým obavám kolem poloviny 1. století po Kr. podnětem k promýšlení vztahu mezi Zmrtvýchvstalým a všim stvořením. Raná církev tak vidí Ježíše Krista nejen v jeho vztahu k jednotlivému člověku a k společenství víry, nýbrž se ptá po jeho kosmickém významu.

Tento vztah k veškerému tvorstvu můžeme konstatovat ve Zj (srv. např. Zj 1,17–18; 22,13); setkáváme se s ním i v ostatních novozákonních spisech (srv. např. Ef 1,10; J1,1–5). Zvláštním způsobem charakterizuje tento přístup k Ježíši Kristu list Kolosanům:

Ko 1,15–20: „¹⁵On je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření, ¹⁶neboť v něm bylo stvořeno všechno na nebi i na zemi – svět viditelný i neviditelný;

jak nebeské trůny, tak i panstva, vlády a mocnosti – a všechno je stvořeno skrze něho a pro něho.

¹⁷On předchází všechno,

všechno v něm spočívá,

¹⁸on jest hlavou těla – totiž církve.

On je počátek, prvorozený z mrtvých

– takže je to on, jenž má prvenství ve všem.

¹⁹Plnost sama se rozhodla v něm přebývat,

²⁰aby skrze něho a v něm bylo smířeno všechno, co jest, jak na zemi, tak v nebesích

– protože smíření přinesla jeho oběť na kříži.

Tento hymnus dává nahlédnout do zvláštnosti velikonočního christologického myšlení. Východiskem reflexe je vztah mezi Ježíšem Kristem a stvořením. Při tom se Kristu připisuje všeobjímající kauzalita, tedy rozhodující pozice v díle stvoření (srv. Ko 1,15–16). Tato myšlenka přednosti (nebo prvořadosti) je v mezistrofě (Ko 1,17–18a) dále rozvinuta se zřetelem na nové stvoření církve, které se událo o velikonočních. Přesnější souvislost této nové myšlenky s událostí Ježíšovy smrti a jeho vzkříšení vykládá Ko 1,18b–20.

Ježíš je tedy zvěstován jako hlava a počátek (prapříčina) celého a každého jednotlivého stvoření.

Velikonoční událost – klíč k Ježíšově osobě

Velikonoční dění určuje rozhodujícím způsobem víru učednic a učedníků, kteří zvěstují Ježíšovo poselství. To platí i pro autory Nového zákona. Ve svých spisech dosvědčují svou víru ve Zmrtvýchvstalého, formulují zvěst z tohoto svého pohledu. Při tom přichází ke slovu pokaždé také specificky vlastní přístup toho kterého autora k osobě Ježíšově. To znamená, že každý z novozákonních autorů dosvědčuje Zmrtvýchvstalého; mluví o Ježíšovi na základě osobní situace, ve které píše. Velikonoční událost je pro něho naprosto směrnatná. Ježíše proto nenazývá jen jeho jménem, ale spojuje s jeho osobou určité výsostné tituly: Ježíš je „Pán“, „Syn člověka“, „Syn Davidův“, „Kristus“ a „Syn

Boží“. Formulace a výrazivo těchto titulů se liší spis od spisu (srv. níže → VI.); jejich původem je však pokračující velikonoční událost, neboť ta vposledku určuje autorův obraz Ježíše.

Na základě velikonoční události je tedy možno Ježíše plně poznat a zvěstovat ho takového, jaký skutečně je.

☛ ÚLOHY:

- Promyslete jednotlivá, zde jmenovaná hlediska na základě zmíněných biblických textů.
- Pátrejte po dalších novozákonních příkladech již interpretovaných základních pozic.
- Přemýšlejte, o jaký výklad Ježíšovy osoby bychom se ještě mohli pokusit na základě novozákonního zvěstování.

3 Shrnutí: Ježíš, Kristus a Pán, jako základní obsah křesťanské víry

Význam velikonočního dění pro křesťanky a křesťany, můžeme shrnout slovy několika novozákonních textů:

Velikonoční víra a naděje na spasení

Novozákonní autoři často zdůrazňují, že rozhodujícím kritériem pro naši spásu je víra ve Zmrtvýchvstalého Pána. Na ni se napojují křesťanská zvěst i křesťanská existence (srv. 1K 15,14). Tento základní postoj vyjadřuje nejmarkantněji pavlovská formule o víře:

Ř 10,9: „Vyznáš-li svými ústy Ježíše jako Pána a uvěříš-li ve svém srdci, že ho Bůh vzkřísil z mrtvých, budeš spasen.“

Vyznání „Ježíš je Pán“ je nepřímým opisem výpovědi „Vstal z mrtvých“. Na příznání ke Zmrtvýchvstalému Pánu se tedy zakládá naděje na naši eschatologickou budoucnost u Boha.

Příznání k Ježíši pramení z Ducha

Dar velikonočního Ducha je základním předpokladem, aby člověk uvěřil v Ježíše jako ve Zmrtvýchvstalého. Novozákonní pisatelé zdůrazňují nezbytnost da-

ru Ducha. Tak jako velikonoční poselství nepochází z lidského poznání a chápání, nýbrž spočívá v Božím zjevení, tak je i pro přijetí tohoto poselství vírou a pro osobní obrácení k Zmrtvýchvstalému zapotřebí dynamické účinné síly Boží.

1K 12,3: „... žádný, kdo mluví z Ducha Božího, neřekne: Ježíš buď proklet, a... nikdo nemůže říci: Ježíš je Pán, leč v Duchu svatém.“

Pavel zdůrazňuje výpověď této věty, když jí dává podobu úsečné formule: příznání ke Kristu je možné jen v síle Ducha. Z tohoto hlediska opětovně promyšleme skutečnost, že jsme byli pokřtěni a biřmováni (konfirmováni)!

Osudové spojení s Kristem

Velikonoce konstituují nový vztah člověka k Bohu. Existence věřícího je nerozlučně spjata s osudem jediného Syna Božího Ježíše Krista, jak to s veškerým důrazem vykládá Pavel ve své křestní katechezi:

Ř 6,3–8: „³Nevíte snad, že všichni, kteří jsme pokřtěni v Krista Ježíše, byli jsme pokřtěni v jeho smrt? ⁴Byli jsme tedy křtem spolu s ním pohřbeni ve smrt, abychom – jako Kristus byl vzkříšen z mrtvých slavnou mocí svého Otce – i my vstoupili na cestu nového života. ⁵Jestliže jsme s ním sjednoceni, protože máme účast na jeho smrti, jistě budeme mít účast i na jeho zmrtvýchvstání. ⁶Víme přece, že starý člověk v nás byl spolu s ním ukřižován, aby tělo ovládané hříchem bylo zbaveno moci a my už hříchu neotročili. ⁷Vždyť ten, kdo zemřel, je vysvobozen z moci hříchu. ⁸Jestliže jsme spolu s Kristem zemřeli, věříme, že spolu s ním budeme také žít.“

☛ ÚLOHA:

Podtrhněte v tomto textovém oddíle všechny výpovědi, které ukazují na vztah ke Kristu, na spojení s ním. K jakému výsledku dojdete?

Na základě tohoto textu lze poznat, že „bytí s Kristem/v Kristu“ představuje v pavlovském pojetí podstatný znak křesťanů.

„Pro nás“ – spojovací článek mezi Ježíšem Kristem a věřícím

Velikonočními událostmi dovršil Ježíš Kristus svou existenci jako život *pro druhé* a dar *pro druhé*. Podle J 13,34–35 se tím konstituuje hluboké, láskyplné spojení mezi Ježíšem Kristem a lidmi, které vyjadřuje velikonoční zvěst vazbou *pro nás* (srv. 1K 15,3–5; Ga 1,4; 2,20b). A tak poznáváme: reflexe velikonočních událostí je prubířským kamenem a stěžejním bodem křesťanské existence.

☛ ÚLOHY:

Zvažujte retrospektivně ke IV. kapitole:

- Jaké důsledky z toho vyplývají pro váš přístup k Písmu svatému a pro závažnost práce s biblickými texty?
- Jaké důsledky můžete vyvodit pro vaši osobní snahu o víru? Čtete L 24,13–35:
- Jaký obraz Ježíše a Krista nám nabízí toto vyprávění?
- Co to znamená pro naše čtení Písma; pro slavení eucharistie; pro naše hledání osobního vztahu k Ježíšovi?

V eucharistické slavnosti odpovídá obec na zvěstování „tajemství naší víry“: „Tvou smrt zvěstujeme, tvé vzkříšení vyznáváme, na tvůj příchod čekáme, Pane Ježíši Kriste.“

Zvažujte jednotlivé výpovědi:

- Co znamenají – zvláště na biblickém pozadí, které právě promýšlíme?
- Jak se s tím mohou vyrovnat a ztotožnit? Přemýšlejte o pavlovské větě, že s naší vírou v Ježíše jako Zmrtvýchvstalého stojí a padá naše křesťanství (1K 15,14):

- Kde stojím já jako křesťanka nebo křesťan?
- Jaké místo ve stupnici hodnot zaujímá velikonoční víra v mém životě? Nemusíme už prosit Zmrtvýchvstalého o pomoc jeho Ducha pro naši víru?

☛ KONTROLNÍ OTÁZKY KE KAPITOLE IV:

1. *Ježíšova smrt a jeho vzkříšení ve zvěsti evangelií*

- Jaký význam má teze o předmarkovských pašijích pro pochopení víry rané církve?
- Co lze z právního hlediska poznamenat k soudnímu řízení proti Ježíši z Nazaretu?
- Jaká máme v evangeliích datování dne Ježíšovy smrti? Jak je máme posuzovat?
- Jaké důrazy kladou evangelisté ve svém líčení Ježíšovy smrti?

■ Které momenty velikonočního zvěstování můžeme vyčíst z Mk 16,1–8? Jak máme v tomto textu hodnotit a navzájem přiřadit zjevení andělů, poselství o zmrtvýchvstání, prázdný hrob a odkaz ke zjevení v Galileji?

2. *Raně křesťanský výklad velikonoční události*

- Odůvodněte nezbytnost výkladu pašijních a velikonočních událostí.
- Vysvětlete větu: Ježíšova smrt a jeho vzkříšení se udály *pro nás*.
- Uveďte příklady výpovědí o Ježíšovi z Nazaretu, které novozákonní spisy reflektují na základě velikonoční události.
- Jakým způsobem uvádí Nový zákon do vzájemného vztahu působení Ducha a velikonoční událost?